

Поворотний акорд

Михайло Яцків

Іван Чужий вернув з війська і застав хатину, забиту дошками, і пустошак, зарослий будяччям. Сила була молода, відновив хату, вичистив пустошак, пішов на зиму молотити до людей, а навесні взявся до батьківщини. Зладив візок, сам тягав його, гарував, як чорний віл, аж рани виступили йому на ребрах. Люди кивали головами й напоминали йому, щоб не сказав колись: "Нивко-нивко, верни мою силку!" Він занепав, але жито підіймалося, як стіна, і жайворонок радувався над ним.

Довго бідував Іван, потім стало трохи легше, міг жити спокійно. Люди радили йому пристати на ґрунт та женитися, але він мовчав та думав: "Маю ходити та глядіти собі талану — він сам знайде мене. Тота, що я бажаю, давно десь вийшла за іншого".

У дорозі з війська побачив одну дівчину, і вона припала йому до серця. Стояла на воротях смутна, задумана, з темними очима, обоє глянули собі мовчки в душу, Іван похитав головою і пішов у дальшу дорогу.

Так проживав сам, як пустельник. Його хатина осторонь села, високо на горі, край неї дороги в'ються та й збігають долом-долинами в світ, у синю далечінь.

У неділю і в свято сидить Іван у садку над книжкою або думки поганяє. Мудрість не лише в книжках, не один сірий чоловік, навіть неграмотний, коли вміє тверезо глядіти на світ, людей і життя, а нема у нього злоби, фальшивості, ні пустої гордості, може так само достойно думати, як мудрець і поет.

— Я кличу і кличу, а ви в псалтирі зачиталися! — залунав дзвінкий веселий голос.

Іван глянув, на воротях стояла дівчина і взялася за боки.

"Смійся, сьогодні твій день", — подумав Іван і пішов до дівчини.

— Дайте води, бо пити хочу, як гуска!

Зачерпнув дзбанком з криниці і подав дівчині.

— Пий здорова, лиш стережи зубки.

— Не вадить, дай боже і вам здоров'я.

Нахилилася, аби не обмочити намиста, і пила поволі, як пташина. Він піддержував дзбанок, вона поводила оком на нього. Була струнка, очі ясно-сині з зеленавим відтінком, стрілами прошивала його. "Якась мана", — подумав Іван.

Держала під пахвою клунок і спитала:

— Можна спочити у вас трохи? На зорях пустилась в дорогу, і ноги вже нездужають.

Сиділа на призьбі і розглядалася.

— Мило тут у вас, як ніде. Я вже приходила сюди раз. Рік тому.

Глянула на нього й спитала:

— Ви все самі?

— Так.

Розсміялася голосно.

— Гадаєта, може, йти в черці?

— Ні.

Хиталася вперед і прошивала його знов очима, як стрілами.

— Чому не женитесь?

— Не знаю сміху.

— Пошукайте жінку, навчить.

— Шукає чоловік лише за тим, що загубив або хтось вкрав.

— Хочете, аби сама прийшла?

— Річ несуть, вівцю женуть, а чоловік до чоловіка сам приходить.

— Такий звичай споконвіку, що парубок іде за дівчиною.

— Байдуже мені про звичай.

Притисла йому руку до свого коліна і сказала півголосом, як би вістрям шарпнула по грудях:

— Веди мене в хату, бандуро, я тобі дам раду, поворожу.

Станув, як заголомшений, вона ймила за шию і повалила на землю, останнє слово, яке зачув, було:

— Нині скінчилася моя мандрівка.

Іван Чужий протверезився з обмороки і звикав поволі до жінки. Працював ще з більшою охотою, придбав ґрунту і статку і проживав так якийсь час. Диво стало для нього цілком ясне. При його вдачі не могло скластися інакше, він був би ніколи не мав жінки.

Зразу дражнила Івана веселість жінки. Вона все сміялася, бігала, дзобоніла, як пуста дитина. Поволі стала вона думати, і це знов занепокоїло його. Раніше хата була весела, а тепер — як у зробків. У праці і труді не добачав цього, але в свободпу хвилину помічав, що жінка відмінилася цілком, як би в глибині душі плекала чужу, далеку думку. Раз спитав її, що діється з нею, але вона глянула студено в його очі і не виявила нічого. Пробирав відгадати.

— Може, тобі банно, що ми досі без шлюбу?

Вона розсміялася глумливо і вийшла з хати.

Вечором зайшов до них сторонський парубок і просився на нічліг. З розмови вийшло, що був це приймак багатого господаря, одчайдух і шибайголова, який вибрався буцімто на прощу, а йде погуляти і шукати пригоди. Іван побачив, як жінка потупила в парубкові очі, але не надавав цьому ваги.

Відступив гостеві своє місце в stodолі, а сам ліг у шопі і заснув твердим сном.

Рано заглянув в stodолу, парубка вже не було. Пішов в хату по рушник, не застав жінки.

Минув день, другий, третій — не верталась.

Втекла з парубком.

Затужив Іван, робота не бралася його, сила покинула, вкінці лишив хату і ґрунт і пішов у світ.

Ішов днями і тижнями, гроші минулися, залишився тільки один гріш, який

придбала жінка.

Не міняв Іван того гроша, лише найнявся в одного господаря косити.

Встав досвіта, поклепав косу і пішов з господарем у гай. Станули з кінця, погострили коси, Іван сказав: "В добрий час!" — і почали косити.

Приглядається господар, як Іван косить, як ручка за ручкою рівно стелеться, як він вже далеко напереді, так що господар не годен дігнати його, й думає собі: "Славний косар. Такого я ще ніколи не бачив, але бо і дивний чоловік, нічого не балакає, лиш думає над чимсь".

Став господар приглядатися уважніше і помітив, що Іван все, як одну ручку косить, то як би сміявся, а що другу, то як би плакав. Жаль стало господареві бідного чоловіка. "От, — думає, — якась пригода трапилась йому".

Був уже полудень, Іван косив за трьох, господар закликав його і сказав, що незабаром наднесуть полуденок. Посідали в холодку під дубом, господар подав Іванові тютюн і зачав розмову про всячину. Спитав, чому він вчора вечором не хотів зайти в хату та повечеряти. Іван відповів, що не був голодний, лише здоровий, та й прикро йому заходити до людей. Сам має хату, але от тепер випало йому так, що лишив її, пішов у світ.

Поволі розбалакався він і оповів своє лихо. Не шукав жінки, вона сама прийшла до нього, була якийсь час, аж недавно зайшов якийсь сторонський парубок, і вона втекла з ним. От так все пересипалося, як у сні або казці, і сколотило весь лад, що коли подумаєш, то сміх і плач збирає тебе.

Слухав господар уважно Івана та й сказав, що має також клопіт. Оце у нього одна-одинок донька, сватають її свої і сторонські парубки, але вона й глянути не хоче на жодного. Перед півроком прибукався якийсь парубок на роботу, господар прийняв його і гадав, що, може, здасться на зятя, але це пустий хлопець та й от вже довгий час, як пішов, і слух по кім пропав. Донька змалку була така весела, даровита, що як прибіжить, то хата гомонить, малий і старий лягає від сміху, а від кількох літ так відмінилася, що годі пізнати, чи це та сама. Згадувала раз матері про якогось чоловіка, що переходив вулицею попри хату, але більше нічого не можна добути від неї. Така мені вдалася, на ціле село, люди завидують, а усміх з її лиця пропав, як весняний промінь за хмарою, і той її смуток у могилу мене клонить, — але от вона йде з полуденком.

Батькові закрутилася сльоза в очі. Іван підняв голову і, глянув перед себе. Дівчина йшла напроти нього. Він зчудувався і встав. Дівчина збентежилася, станула і гляділа на Івана. Батько водив очима по обох, вони підійшли мовчки, всміхнулися і подали одне одному руки.

1927

Джерело: Яцків М. Ю. Новели. — Львів: Каменярь, 1985.